

Eyvazova Yasəmən Çingiz qızı
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
e.yasmin@mail.ru

KIÇIK YAŞLI ŞAĞİRD LƏRİN HƏYAT TƏRZİNİ ŞƏRTLƏNDİRƏN AMİLLƏR

Açar sözlər: təhsil, təlim, prinsip

Key words: education, training, principle.

Ключевые слова: образование, обучение, принцип.

Kiçik yaşlı məktəblilərin inkişaf tarixi çox ziddiyətli və mürəkkəb prosesdir. Bu dövrdə insan çox şeyi anlamalıdır onun həyatının hər günündən istifadə edilməlidir. Bu yaşın ən xarakterik vəzifəsi insan münasibətlərini anlamaq, ətraf-almi dərk etməkdən ibarətdir. Bu yaş dövründə bütün mənəvi və əxlaqi keyfiyyətlər intensiv şəkildə inkişaf edir və onların həyatları boyunca dəyişilməz olaraq qalır.

Kiçik yaşlı məktəblilərin mənəvi həyatlarının formalaşmasında mənəvi adətlərin ən vacib komponentləri olan- xeyirxahlıq, ədalətlik, yaxşılıq, məsuliyyət, düzlük və s. keyfiyyət və hisslərinin formalaşmasında və inkişafında dərindən sonra onlarla birgə təşkil olunan tədbirlər xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Sınıfdan xaric işlər müzakirə görüş ekskursiya uşaq filmlərinə və tamaşalarına baxış və s. xüsusi yer tutur. Sınıfdan xaric tədbirlərin keçirilməsi zamanı kiçik yaşlı məktəblilərdə şəxsi təcrübə yaranırdı. Şəxsi təcrübənin yaranması kiçik yaşlı məktəblilərdə mənəvi inamın formalaşmasına böyük köməklik göstərirdi.

Prof Y.Ş. Kərimov yazır: "Kiçik yaşlı məktəblilərin tərbiyəsi üzrə işi bəzi müəllimlər çox asan bir proses kimi qiymətləndirirlər. Həmin müəllimlər uşaqlarda hələ xarakterin möhkəmlənməsi onların sözbəxan, ağıllı olmalarına istinad edərək bu qənaətə gəlmişlər. Şübhəsiz, onlar səhv edir şəxsiyyətin tərbiyəsinin ilkin xarakter xüsusiyyətlərinin məhz bu dövrdə formalaşdığını yaddan çıxarırlar"

Sınıfdan xaric iş zamanı şagirdlərlə iş fərdi aparılmalıdır. Davranış qaydalarını formal şəkildə şagirdlərə öyrətmək yüksək nəticə vermir yalnız göstəriş əsasında, hərəkətlərin zəruriliyini hiss etdirərək yüksək şəxsiyyət yetişdirmək olar. Şagirdlər formal olaraq bilirlər ki yalan danışmaq pis bir hal və vərdəkdir. Ancaq onlara " nə üçün pis bir hal və vərdəkdir? " sualını versək onlar suala belə cavab verirlər: "Buna görə insanı cəzalandıra bilərlər". Müəllim onlara humanistlik hissinin qorxudan irəli gəlməməsini və ya məcburiyyətə əsasən yaranmamasını izah etməlidir. Sınıf rəhbəri bütün bunları sadəcə xatırlatmamalı həm də konkret nümunələrə müraciət etməlidir. Belə olan halda onlar şagirdlərə düşünməyi və dərk etməyi öyrədir və beləliklə şagirdlərdə şüuru inkişaf elətdirirlər.

Kiçik yaşlı məktəblilərin bir şəxsiyyət kimi formalaşmasına dərindən kənar işlər də təsir edir. Dərindən kənar işlərdə daha çox şagirdlərin əmək tərbiyəsi məsələsi ön plana çəkilir. Bunun üçün bu xüsusiyyətlər nəzərə alınmalıdır.

1. Tərbiyə işi üçün şəraitin yaradılması
2. Tərbiyə işinin planlaşdırılması
3. Tərbiyə işinin həyatla əlaqələndirilməsi.
4. Tərbiyə işinin məqsədyönlülüyü
5. Tərbiyədə sözlə əməlin vəhdət təşkil etməsi.
6. Tələblərdə vahidlik.
7. Şagirdlərin yaş, fərdi və cinsi və s. xüsusiyyətlərinin nəzərə alınması.

Bu proses zamanı dərindən kənar işin müxtəlif formalarından istifadə olunur. Kiçik yaşlı məktəblilərin oyunlara maraq və həvəs hisslərinin olduğunu nəzərə alaraq, onların maraq və həvəslərinə uyğun olaraq tədbirlər keçirilməlidir. Bu proses həyata keçirilərkən ilk öncə müəllim hansı nəticələr əldə edəcəyini müəyyən etməlidir. Oyunun niyyəti məktəblilərdə maraq yaratmaqdan ibarətdir. Bu niyyətlər şagirdlərin il əlaqədar olmalı, gündəlik həyatda gördükləri və rast gəldikləri hadisələr olmalıdır. Müəllim şagirdlərə oyunun qaydalarını izah etməli, onlara oyunda maraq və həvəs oyatmalıdır. Oyun prosesi zamanı müəllim şagirdlərin səhsiz hərəkətlərini təmin etməlidir.

Dərindən kənar tədbirlər zamanı şagirdlərlə təşkil olunmuş didaktik oyunlar şagirdlərdə təşkilatçılıq qabiliyyətlərinin inkişafına təkan verir.

Müəllimlə valideyninin fikirlərinin üst-üstə düşməsi şagirdlərdə əməyə qarşı münasibəti yaxşı mənada dəyişir. Bu əməksevərlik tərbiyəsində olduqca mühümdür. Kiçik yaşlı məktəblilər əmək prosesində digər şagirdlərlə fəaliyyətdə olur, onlar bu fəaliyyətdə özlərinə və digərlərinə qiymət verməyə və hörmət etməyə başlayırlar. Kiçik yaşlı məktəblilərin yüksək əxlaqi sifətləri bu zaman, yəni dərindən kənar vaxtlarda

təşkil edilmiş əmək tərbiyəsi zamanı özünü göstərir. Kiçikyaşlı məktəblilər bu proses zamanı yüksək nəticə etdikləri zaman qiymətləndirilirlər. Şagird müvəffəqiyyət qazanadığı zaman o lider səviyyəsinə yüksəlir və o şagird digər şagirdlərə nümunə olaraq göstərilir.

Bəzən şagirdlərdə hansı bacarıq və vərdişlərin hansısa keyfiyyətlərin olmasına əhəmiyyət verilmir. Bu zaman isə şagirdlər bacarıqlılara və bacarıqsızlara bölünməli olur. Əməyə münasibət tərbiyəsi ilə yanaşı, eyni zamanda əməklə bağlı bacarıq və vərdişlərin nəzərə alınması olduqca mühümdür.

Qabiliyyətlər şagirdlərin psixi həyatının mühüm hissəsini təşkil edir. Qabiliyyətlər kiçik yaşlardan formalaşmağa başlayır. Kiçikyaşlı məktəblilərin qabiliyyətlərə yiyələnməsi onlar üçün zəruridir. Belə ki kiçikyaşlı məktəblilər onlar üçün zəruri olan bilik və bacarıqlara yiyələnməyiblərsə hər hansı bir qabiliyyətləri inkişaf edə bilməz. Bu səbəbdən kiçikyaşlı məktəblilərdə qabiliyyətlərin formalaşdırılması inkişaf etməsi zəruridir. Kiçikyaşlı məktəblilərdə öz qabiliyyətlərini və nailiyyətlərini qiymətləndirmə bacarığını formalaşdırmaq lazımdır. Bu proses onlarda tənqidi təfəkkürlərinin inkişaf etdirilməsinə kömək edir. Şagirdlər inkişaf etdikcə onların tənqidi təfəkkürü də formalaşdırıb inkişaf edir və şagirdlərdə yeni keyfiyyətlər yaranır.

Kiçikyaşlı məktəblilərdə birinci sinifdən başlayaraq onlarda ətraf aləm haqqında müəyyən biliklərə yiyələnirlər. Artıq onlarda diqqət, yadasalma, müşahidəçilik kimi və ən əsası da nitq inkişaf edir.

Əməyə düzgün yanaşmaqla bağlı sistemli işin əsası ibtidai siniflərdə qoyulur. Kiçik yaşlı məktəblilər əmək prosesində digər uşaqlarla birgə fəaliyyətdə olurlar. Kiçikyaşlı məktəblilərin arasında tənbel çalışmaq istəməyən uşaqlara da rast gəlirik. Onlar öz valideynlərinin mövqeyindən istifadə edərək asan yaşamağı öyrənmişlər. Yuxarı sinif şagirdlərindən fərqli olaraq kiçikyaşlı məktəblilər özlərinə fayda gətirən işlərə daha həvəslə və ürəklə qoşulurlar. Şagirdlərin özlərinə fayda gətirən işlərə qoşulması onlarda ilkin əmək bacarıqlarının yaranmasına səbəb olur. Onlar nisbətən də olsa kiçik kollektivlə işləməyi öyrənir öz işlərini yoldaşlarının fəaliyyəti ilə əlaqələndirməyi öyrənir.

Ədəbiyyat:

1. Oqtay Abbasov. "Təhsilin idarə olunması". Bakı 2016
2. Rüşad Hüseynzadə. "Pedaqogika" Bakı 2009.
3. Aslanov A.S "Şagirdlərin ictimai fəallıq tərbiyəsi"

Factors conducive to the lifestyle of younger students

Summary

The scientific article deals with the management of lifestyles of younger pupils. Given the peculiarities of the pupils, it is about their approach and personal qualities. Starting from the first grade, little-grown schoolchildren have some knowledge of the surrounding world. The attitude to labor in pupils is born of younger ones. This is primarily placed in primary classes. Successful students' leisure time can be used to reveal some of their abilities and skills

Факторы, способствующие образу жизни младших школьников

Резюме

Научная статья посвящена ведению образа жизни младших школьников. Учитывая возрастные особенности учеников, речь идет о том, как подойти к ним, скрыть их личностные качества. Начиная с первого класса, маленькие школьники знакомятся с окружающим миром. Отношение к труду у учеников рождается у младших. Это в первую очередь размещены в начальных классах. Свободное время успешных студентов можно использовать для раскрытия некоторых их способностей и навыков.

Rəyçi: dos.M.B.Həsənov